

جایگاه صله رحم در سبک زندگی اسلامی

زهرا امیدی مدرسه معصومیه

سال تحصیلی ۹۷-۹۸

چکیده:

پیوند با خویشاوندان یکی از رفتارهای نیک در بین مسلمانان به ویژه شیعیان می باشد، که این از ایمان به خدا از با فضیلت ترین اعمال دینی به شمار می آید. کتب روایی در فرمایشات معصومین (علیهم السلام) و قرآن نیز در آیات بسیاری به آن اشاره کرده است و خداوند انسان ها را از قطع رحم نهی فرموده و عمل کننده به آن را هم ردیف مشرکان قرار داده که پیامدهای دنیوی و اخروی زیادی دارد. در فقه نیز قطع رحم از گناهان بزرگ به شمار آمده است و قطع کننده رحم به معنای دوری گزیدن نسبت به خویشاوندان از عوامل سریع فنا و نابودی بشر هم معرفی شده است. قطع رحم خواه آگاهانه باشد خواه ناآگاهانه، نوعی پیمان شکنی با خداوند سبحان است و موجبات کدورت و ناخشنودی و ایجاد فاصله روانی و اجتماعی بین اقوام را فراهم می کند.

کلیدواژگان: صله رحم، قطع رحم، ارتباط، پاداش، خویشاوندان.

صله رحم از آداب اجتماعی اسلام و یک نیاز بنیادی روان شناختی است و در تحکیم روابط خانوادگی نقش اساسی دارد. از این رو هنگامی که افراد تنها هستند، معاشرت با دیگران را جستجو می کنند. مسلمانان موظفند ارتباط تنگاتنگی بین اعضای خانواده خود برقرار کنند و از اموری که باعث ایجاد تنش و سوء ظن می شود، به راحتی بگذرند. از آن جایی که خویشاوندان ارتباط خونی با یکدیگر دارند ارتباطشان یک رابطه طبیعی است و مانند شاخ و برگ های یک درخت هستند. اگر صله رحم بین آنان قطع شود، یک آفت خانوادگی یا بیماری اجتماعی به حساب می آید و اگر این رابطه بدون دلیل قطع شود در اسلام بسیار مورد نکوهش قرار داده شده، حتی در مواردی که فامیل انسان دارای افکار غیر الهی و منش غیر اسلامی هست نیز بر حفظ مسأله صله رحم تأکید شده است.

در سایه ارتباطات انسانی، افراد از مشکلات روزمره و تنش های روحی دور می شوند و احساس آرامش و شادابی دارند و در برخی مواقع آن چه مانع رفت و آمدهای خانوادگی و دیدار با خویشاوندان یا دوستان می شود، توقعات بالا، وقت نداشتن افراد می باشد. الی اگر افراد حتی به حداقل ارتباط در حد جویای احوال شدن یا لحظه ای نشستن با اقوام خود راضی باشند، صله رحم ها بیشتر و ارتباط ها قوی تر خواهند شد.^۱

از دیدگاه اسلام، نگاه به ارحام نگاه به نعمت های با ارزش الهی است که اگر صله و ارتباط بین آن ها نباشد، کفران نعمت محسوب می شود. انکار نسب و رحم بودن به منزله کفر به خداست. سفارش اکید اسلام بر این

---

^۱ (اکبری، پروانه، اکبری، خدیجه، صله رحم و ارتباط خانوادگی، ۱۳۹۱)

است که حتی با آن‌ها که با شما بریده و قطع رابطه کرده اند، صله رحم و تجدید رابطه کنید که این نوعی

گذشت و ایثار فوق العاده می‌طلبد.^۲

جایگاه و اهمیت صله ارحام

تحکیم پیوندهای خویشاوندی مورد تأکید اسلام می‌باشد و صله رحم به بستگان به عنوان یک ارزش الهی و

بر مسلمانان واجب است و خدای متعال آن را در ردیف پرستش خویش قرار داده و می‌فرماید: «وَاعْبُدُوا اللَّهَ

وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ»^۳ خدا را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و

به پدر و مادر و خویشان نیکی کنید. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) درباره اهمیت و ارزش صله

رحم فرموده اند: به آنان که حاضرند و آنان که غایبند و آنان که از صلب‌های مردان و رحم‌های زنان تا روز

قیامت به دنیا می‌آیند سفارش می‌کنم که صله رحم نمایند، گرچه مستلزم پیمودن یک سال راه باشد؛ زیرا

صله رحم یکی از مسائل مهم دین است.^۴ همچنین امیرالمؤمنین (علیه السلام) نیز به فرزندش چنین

سفارش می‌کند: خویشانت را گرامی بدار؛ زیرا آن‌ها بال و پر هستند که با آن‌ها پرواز می‌کنی و اصل و

ریشه تو می‌باشند که به ایشان باز می‌گردد و دست (یاور) تو هستند که به آن‌ها (با دشمن) حمله می

کنی و پیروز می‌شوی.^۵

---

^۲ بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۱۷۱.

^۳ سوره نساء، آیه ۳۶.

^۴ محمدباقر، مجلسی، بحار الانوار، ص ۷۴.

^۵ نهج البلاغه، نامه ۳۱، ص ۹۳۹.

اهمیت صله رحم و سفارش دین اسلام در قرآن و احادیث همگی نشانگر نقش حیاتی و ضرورت آن است و در منابع فقهی نیز بر آن تأکید شده است. «صله رحم مطلقا واجب است، هر چند که خویشاوندان انسان مرتد یا کافر باشند.»^۶

باید توجه داشت که صله رحم و ارتباط با خویشاوند مایه بقای محبت در نسل ها و پایداری جوامع است و کسی که آداب فردی و اجتماعی را رعایت نکند و **وحدت** جامعه را از بین برده است و سبب اختلاف افکنی و ایجاد بحران در جامعه شده است. وقتی کفر و فسق و ... سبب از بین رفتن حق خویشاوندی نمی شود و حتی ارتباط با خویشان در این موارد امری نیکو می باشد و چه بسا موجب هدایت و نجات انسان ها از گمراهی می شود.^۷

برخی از مصادیق صله رحم

صله رحم صرفا منحصر در دید و بازدید نیست، بلکه مصادیق دیگری نیز دارد که در ادامه به برخی از این مصادیق اشاره می شود:

۱- صله با مال و دارایی

گاهی اوقات در میان خویشاوندان افرادی هستند که احتیاجات مالی دارند، باید با صله مالی به آن ها توجه داشته باشیم و باید این نکته را در نظر داشت در میان خویشاوند کسانی که صاحب مال و اعتبار هستند را به خود نزدیک نکنیم و افراد فقیر و کسانی که از لحاظ مالی ضعیف و نیازمند هستند را از خود جدا کنیم؛

---

^۶ استفتانات امام خمینی(ره)، ج ۱، ص ۴۸۷.

^۷ محمد مهدی، رضایی، جایگاه صله رحم در فرهنگ اسلامی.

چون در شرع مقدس هیچ فرقی در حکم صله و قطع رحم بین اقارب نیست، بلکه هر چه نزدیک تر باشد و و رابطه کمتر بخورد این حکم شدیدتر است.^۸

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می فرمایند: «هر که به احوال پرسی خویشان و ارحام خود برود، خداوند پاداش صد شهید را به او عطا می کند و اگر از حالش پرسید و از مال و جانش نیز به او بخشید، به هر قدمی که بر می دارد چهل هزار حسنه برای او خواهد بود و چهل هزار مرتبه، درجه اش افزایشیم یابد، و گویا خداوند متعال را صد سال پرستش کرده است.^۹

امیرالمؤمنین (علیه السلام) نیز می فرماید: زکات کسانی که از دارایی برخوردار هستند، نیکی به همسایگان و صله رحم است.^{۱۰}

۲- صله فکری و عاطفی

در این دنیا همه انسان ها نیازمند کمک های یکدیگر می باشند با توجه به این که حس هم نوع دوستی که خداوند در وجود انسان ها نهادینه کرده است کمک فکری، مشاوره در کنار بذل جان و مال برای خویشاوندان جهت رفع مشکلات آن ها ضروری می باشد باید دانست که بسیاری از اختلافات مردم، به خاطر بی مهری و فخر فروشی و حسادت پدید می آید که عمده این اختلافات با کمک عاطفی بهبود می یابد.^{۱۱}

۳- مهمانی دادن و مهمانی رفتن

^۸ سیدعبدالحسین، دستغیب، گناهان کبیره، ص ۵۱.

^۹ محمدباقر، مجلسی، مان، ص ۳۶۸.

^{۱۰} عبدالواحد، تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ص ۳۹۰.

^{۱۱} زهرا، اجلال، صله رحم واجبی غیر قابل ترک شدن، تبیان.

از ادیان الهی، همواره مهم ترین منبع تولید و هدایت باورها، آرمان ها می باشند و می توان از آن ها به عنوان پایه ای ترین بنیادهای زندگی فردی و اجتماعی بشر نام برد.^{۳۱}

هر چند در گذشته، هویت و سبک زندگی فرد از بدو تولد به صورت اجباری با آن فرد زاییده می شود ولی در جوامع مدرن مردم آزادی عمل بیشتری رد انتخاب فعالیت هایی که به نوبه خود هویت اجتماعی را خلق می کنند دارند ولی در انتخاب سبک زندگی عوامل مختلفی تأثیر گذار هستند یکی از این عوامل میزان دینداری می باشد از آنجایی که دین از نظام های معرفتی و رفتاری و الگوهای زیستی می باشد در تمام زندگی جمعی و اجتماعی افراد ظرفیت بالایی دارد و می تواند سلوک اجتماعی افراد را متأثر سازد و نقش دین در بسیاری از سطوح تعیین کننده و محوری و در برخی موارد ارشادی و زمینه ای می باشد. مسلمانان برای جامعه سازی و فرهنگ سازی و سامان دهی نظام زیستی خودشان، دین اسلام را به عنوان اصولی برای نهادسازی و نظام سازی و سیاست گذاری در عرصه های مختلف اجتماعی و فرهنگی و سیاسی و اقتصادی، خانوادگی و فراغتی تشریح کرده اند و اسلام تنها مرجع و منبع پذیرفته شده برای تأمین نیازهای ارزشی، گرایشی، بینشی معرفی شده است با توجه به این که دین در آفرینش و اصلاح فرهنگ و جهان زیست محیطی نقش قاطع دارد مشارکت آن در خلق و پالایش سبک ها به عنوان مشتقات فرهنگی، گریز ناپذیر می باشد و بدیهی است مؤمنین و جامعه ایمانی به اقتضای ایمان و اعتقاد و فلسفه زیستی که دارند نمی توانند در قلمروهای زندگی و تعاملات خود با دیگران از هر سبک و شیوه ای زندگی کنند و چون دین اسلام، تمام زندگی است، هیچ کدام از فعالیت های انسان را نمی توان بیرون از حوزه شمول و اطلاق آن

---

^{۳۱} سیدحسین، شرف الدین، جایگاه صلح در سبک زندگی دینی، صص ۱۰۲-۸۳.

تصور کرد و اسلام در تمام عرصه های حیات فردی و اجتماعی، مادی و معنوی، دنیوی و اخروی داعیه دار می باشد و خطوط کلی که اسلام ترسیم می کند، بخشی از مأموریت ذاتی و گوهری اسلام به عنوان کامل ترین و جامع ترین دین الهی است و صله رحم که یکی از مؤلفه های اصلی سبک زندگی دینی در جامعه می باشد که مانند دیگر آموزه ها و ارزش های سنتی - مذهبی نیاز به بازبینی و فرهنگ سازی و فضا سازی روانی و اجتماعی متناسب دارد.^{۳۲}

صله رحم از منظر احادیث

امام صادق (علیه السلام) « الدُّنُوبُ الَّتِي تُغَيِّرُ النِّعَمَ البُعْيُ وَ الدُّنُوبُ الَّتِي تُورِثُ النَّدَمَ القَتْلُ وَ الَّتِي تُنْزِلُ النِّقَمَ الظُّلْمُ وَ الَّتِي تَهْتِكُ السُّتُورَ شُرْبُ الخَمْرِ وَ الَّتِي تَحْبِسُ الرِّزْقَ الزَّنا وَ الَّتِي تُعَجِّلُ الفَنَاءَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ وَ الَّتِي تَرُدُّ الدُّعَاءَ وَ تُظْلِمُ أَلْهَوَاءَ عُقُوقِ الوَالِدَيْنِ؛ گناهی که نعمت ها را تغییر می دهد، تجاوز به حقوق دیگران است. گناهی که پشیمانی می آورد، قتل است. گناهی که گرفتاری ایجاد می کند، ظلم است. گناهی که آبرو می برد، شرابخواری است. گناهی که جلوی روزی را می گیرد، زناست. گناهی که مرگ را شتاب می بخشد، قطع رابطه با خویشاوندان است. گناهی که مانع استجاب دعا می شود و زندگی را تیره و تار می کند، نافرمانی از پدر و مادر است.»^{۳۳}

^{۳۲} سیدناصر، حجازی حیدرخانی، هابیل - بررسی رابطه میان دینداری و سبک زندگی جوانان.

^{۳۳} محمد، ابن بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، ص ۵۴۸.

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم): « لَيْسَ شَيْءٌ أَطِيعَ اللَّهَ فِيهِ أَعْجَلَ ثَوَاباً مِنْ صَلَهِ الرَّحِمِ وَ لَيْسَ شَيْءٌ

أَعْجَلَ عِقَاباً مِنَ الْبَغْيِ وَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ؛ هیچ طاعتی نیست که پاداشش زودتر از صله رحم برسد و مجازاتی

سریع تر از مجازات ظلم و قطع رحم نیست.»^{۳۴}

امام علی (علیه السلام): « إِذَا قَطَعُوا الْأَرْحَامَ جُعِلَتْ الْأَمْوَالُ فِي أَيْدِي الْأَشْرَارِ؛ هرگاه مردم قطع رحم کنند،

ثروت ها در دست افراد شرور قرار می گیرد.»^{۳۵}

امام علی (علیه السلام): « إِنَّ صَلَةَ الْأَرْحَامِ لَمِنْ مُوجِبَاتِ الْإِسْلَامِ وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى أَمْرَ بِإِكْرَامِهَا وَ إِنَّهُ

تَعَالَى يَصِلُ مَنْ وَصَلَهَا وَ يَقْطَعُ مَنْ قَطَعَهَا وَ يُكْرِمُ مَنْ أَكْرَمَهَا؛ به راستی که صله رحم از واجبات اسلام است و

خدای سبحان امر فرموده که آن را گرمی بدارند و خداوند متعال با هر کس که صله رحم کند، رابطه برقرار

می کند و با هر کس که قطع رحم کند، قطع رابطه می کند و هر کس که صله رحم را گرمی بدارد، گرمی

اش می دارد.»

درروایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم): «قطع رحم منفورترین عمل شمرده شده و قاطع رحم

یکی از سه گروهی است که روی بهشت را نمی بیند.»

عن أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام): «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله وسلم) لَا تَقْطَعُ رَحِمَكَ وَ إِنْ قَطَعَكَ؛

امام صادق (علیه السلام) فرمود: رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرموده اند با خویشاوندان قطع

رابطه مکن اگر چه آنان از شما قطع رابطه کنند.»^{۳۶}

^{۳۴} مرتضی، تنکابنی، نهج الفصاحه، ص ۶۶.

^{۳۵} عبدالواحد، تمیمی آمدی، همان کتاب، صص ۴۰۶-۴۰۵.

^{۳۶} محمدباقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۱۰۴.

امام صادق (علیه السلام): نقل فرمود از پدران بزرگوارشان که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: وقتی دانش آشکار شود و عمل به آن نشود و زبان ها با هم باشند، اما لوب و دل های آن ها با هم اختلاف داشته باشند و از خویشاوندان قطع رابطه کنند، آن وقت است که خداوند بر آنان لعنت می کند و آن ها را کر و کور می گرداند که حق را نمی شنوند و حقیقت را نمی توانند ببینند؛ یعنی به علم عمل نکردن (عالم بی عمل) و زبان با قلب و دل یکی نبودن و از خویشاوندان قطع کردن، مجموع این ها باعث این می شود که انسان از دیدن و شنیدن حقیقت عاجز باشد.^{۳۷}

قال رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم): عَنْ جَبْرِئِيلَ (علیه السلام) عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ. لَا تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعُ الرَّحِمِ. رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) از جبرئیل (علیه السلام) او از خداوند متعال نقل می کند که فرمودند: رحمت نازل نمی شود بر جمعی که در داخل آن جمع قاطع رحم (کسی که از خویشاوندش قطع رابطه کند) وجود داشته باشد.

عن رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم): «أَنَّه قَالَ: قَطِيعَةُ الرَّحِمِ تَحْجُبُ الدُّعَاءَ؛ رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند قطع ارتباط با خویشاوند مانع دعا و نیایش می شود.»^{۳۸}

قال علی (علیه السلام): «قَطِيعَةُ الرَّحِمِ تُزِيلُ النِّعَمَ؛ قطع ارتباط با خویشاوند نعمت را زائل می سازد.»^{۳۹}

قال رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم): «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ أَنْ يُعَجَّلَ اللَّهُ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا ادَّخَرَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْبُعْثِ وَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ؛ رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: گناهی

^{۳۷} محمدبن حسن، حر عاملی، وسائل الشیعه، ص ۹۶.

^{۳۸} جعفر بن احمد، رازی، جامع الاحادیث شیعه، ص ۲۶۲. حسین بن محمد، نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۸۵.

^{۳۹} عبدالواحد، تمیمی آمدی، همان، ص ۴۰۶.

نیست که سزاوار باشد، خداوند شتاب کند در عذاب صاحب آن در دنیا افزون بر عذابی که برای آخرتش ذخیره کرده است، از ستم و قطع ارتباط با خویشاوند.^{۴۰}

نتیجه گیری

صله رحم فرصت خوبی برای تبادل افکار می باشد و خویشاوندان می توانند از اندوخته های همدیگر بهره مناسبی ببرند و آثار و برکات ارزشمندی را برای هر دو طرف به ارمغان می آورد و در مقابل آن قطع رحم است که در بسیاری از آیات و روایات سخت مورد نکوهش قرار گرفته است و یکی از مؤلفه های برجسته سبک زندگی اسلامی ارتباط با خویشاوندان نسبی و سببی می باشد که در منابع اسلامی و دینی آموزه های است که در سیره بزرگان دین با تعابیر مختلف و با زیرساخت های فطری و طبیعی تصریح و تأکید شده است. و صله رحم نه تنها برای مؤمنان بلکه حتی برای افراد ناصالح نیز سودمند است در تحلیل جایگاه و اهمیت فرهنگی - اجتماعی، آثار و کارکردهای مترتب بر رعایت و ترک آن و نیز علل و عوامل مؤثر در افول جایگاه سنتی آن، دیدگاه های مختلفی وجود دارد کشور ایران به عنوان جامعه ای که با توجه به ویژگی های فرهنگی و مذهبی برای سایر جوامع اسلامی و غیر اسلامی الگو می باشد ولی صله رحم بر اثر برخی تحولات ساختاری و شخصیتی و فرهنگی و ارتباطی از جایگاه پیشین خود در جامعه سنتی افول کرده است، انتظار می رود با استفاده از راه های مختلف فرهنگ سازی به احیای سنت های فرهنگی مذهبی بپردازیم.

پس ارتباط فامیلی به عنوان صله رحم مورد تأکید فراوان است و قطع رحم غلط می باشد و تنها در برخی موارد اجازه داده شده که در همین موارد هم به حداقل قطع رابطه با ید کفایت نمود نه قطع کلی.

^{۴۰} محمدباقر، مجلسی، همان، ج ۷۲، ص ۲۷۷.